

Asia: VN/12734/2019

Pakkoavioliiton mitätöinti ja ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton päättäminen

- 1. Arviomuistion luvussa 2.1 on käsitelty Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton purkamismenettelyä ja ehdotetaan uutta säännöstä, jonka mukaan pakottamalla solmittu avioliitto voitaisiin kumota. Kumoamisen oikeusvaikutukset olisivat samat kuin avioerossa. Kannatatteko ehdotusta?**

Kyllä

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Kansallisena ihmiskaupparaporttoijana toimiva yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että arviomuistiossa esitetyistä vaihtoehtoista kannatettavin pakottamalla solmittujen avioliittojen purkamiseksi on erillissääntely avioliiton kumoamiseksi. Valtuutettu katsoo, että viiden vuoden määräaika pakottamalla solmitun avioliiton kumoamiseksi on liian lyhyt.

Avioliiton kumoamisen malleja pohdittaessa tulee ottaa huomioon ilmiön moninaisuus ja avioliittoon pakotettujen henkilöiden erilaiset tilanteet. Valtuutettu pitää tärkeänä huomioida avioliittoon pakotettujen ja heidän lastensa oikeudet kumoamisen jälkeen. Eri lausunnoissa on nostettu esiin esimerkiksi huoltajuuteen, elatusapuun ja aviovarallisuuden ositukseen liittyvät kysymykset.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu haluaa nostaa esiin, että kumoamisen tulisi olla mahdollista myös niissä tapauksissa, joissa avioliitto on solmittu pakottamalla ulkomailla, ei vain Suomessa. Esimerkiksi Heunin tutkimuksissa ja tätä arviomuistiota koskevissa Heunin ja Monika-Naiset liiton lausunnoissa

on tuotu esiin pakkoavioliittojen moninaisuutta, keston vaihtelua sekä pakkoavioliittojen dynamiikkaa. Tässä yhteydessä valtuutettu haluaa myös nostaa esiin, että liiton molemmat osapuolet on voitu pakottaa avioliittoon. Pakkoavioliiton uhri voi olla mitä sukupuolta tahansa, tai kuulua seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön.

Valtuutettu pitää myös tärkeänä, että arvioidaan avioliiton kumoamisen vaikutukset avioliittoon pakotetun ja hänen lastensa oleskeluoikeuteen Suomessa. Valtuutettu pitää tärkeänä arvioida, miten esimerkiksi oleskeluluvan jatkoa koskeva ulkomaalaislain 54 § 6 momentti vastaa näihin tilanteisiin. Kyseisen lainkohdan mukaan ulkomaalaiselle, jolle on myönnetty tilapäinen tai jatkuva oleskelulupa perhesiteen perusteella, voidaan myöntää oleskelulupa perhesiteen päätyttyä sillä perusteella, että henkilöllä on kiinteät siteet Suomeen tai että hänen henkilökohtainen tilanteensa on erityisen vaikea puolison häneen tai hänen lapseensa perhesiteen voimassaolon aikana kohdistaman tai hyväksymän väkivallan tai hyväksikäytön vuoksi ja luvan epääminen olisi olosuhteet huomioon ottaen kohtuutonta.

Valtuutettu pitää tärkeänä myös arvioida, millä perustein oleskelulupa voidaan myöntää niissä tilanteissa, joissa avioliittoon pakotetulla henkilöllä ei ole ollut vielä ollenkaan oleskelulupaa Suomeen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kesällä 2019 tarkastellut Maahanmuuttoviraston lupakäytäntöä koskien ihmiskauppaa. Ajalla 1.1.2018–1.6.2019 oli tehty noin 70 päätöstä henkilöille, joiden Maahanmuuttovirasto katsoi olevan ihmiskaupan uhreja. Näistä 18 päätöstä koski pakkoavioliittoa tai sen uhkaa. Avioliittoon pakotetuista ihmiskaupan uhreista 12 sai kansainvälistä suojelua ja neljä oleskeluluvan, kahdelle tehtiin kielteinen päätös. Pakkoavioliitto oli katsottu ihmiskaupan yhdeksi muodoksi kaikissa valtuutetun tietoon tulleissa päätöksissä.

Pakkoavioliitto voi siis olla peruste saada kansainvälistä suojelua tai oleskeluluvan ihmiskaupan uhrina tai yksilöllisestä inhimillisestä syystä. Valtuutettu pitää tärkeänä, että oleskelulupakäytäntö näissä tilanteissa on johdonmukaista, ennakoitavaa ja ihmisoikeusmyönteistä, ja että oleskelulupakäytöstä tarkastellaan osana tätä kokonaisuutta.

Valtuutettu pitää tärkeänä, että pakkoavioliiton uhrin tilanne huomioidaan mahdollisimman kattavasti. Kumoamisprosessin tulee olla pakotetulle osapuolelle mahdollisimman yksinkertainen, helppo ja maksuton. Valtuutettu pitää tärkeänä varmistaa, ettei kumoamisprosessista tule esimerkiksi kuulemisvelvoitteineen niin pitkää ja raskasta, että sen vieminen läpi kestäisi käytännössä avioeroprosettia pidemmän ajan. Tältä osin valtuutettu myös katsoo, ettei kumoamisen edellytyksenä tule olla rikosoikeudellinen prosessi.

2. Arviomuiston luvussa 2.2 on käsitelty Suomessa alaikäisenä tai muusta avioliiton esteestä huolimatta solmitun avioliiton purkamista ja päädytty siihen, että tarvetta lainsäädäntömuutoksiin ei ole. Oletteko johtopäätöksestä samaa mieltä?

Ei

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Arviomuistion mukaan tietoon ei ole tullut tilanteita, joissa Suomessa alaikäisenä avioitunut henkilö on painostettu tai pakotettu avioliittoon. Valtuutettu katsoo, että jos kuitenkin tällainen tilanne ilmenee – esimerkiksi avioliittoon pakotetun syntymäaika tai muut henkilötiedot on väärennetty - tulisi syyttäjällä olla oikeus nostaa kanne avioliiton kumoamiseksi samalla tavalla kuin muidenkin pakkoavioliittojen kohdalla.

Ulkomailla solmitun alaikäisavioliiton tunnustaminen

3. Arviomuistion luvussa 3 on käsitelty ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista Suomessa. Arviomuistiossa ehdotetaan nykyisten säännösten täsmentämistä niin, että ulkomailla alle 18-vuotiaana solmittu avioliitto voitaisiin tunnustaa Suomessa vain erityisestä syystä, jos ainakin toinen puolisoista on asunut avioliiton solmimishetkellä Suomessa. Kannatatteko ehdotusta?

Kyllä

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että nykyistä lainsäädäntöä on hyvä täsmentää. Esimerkiksi niitä tilanteita, joissa avioliitto katsottaisiin oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseksi, olisi syytä tarkastella hallituksen esityksessä.

Valtuutettu katsoo, että sääntelyn tulisi lähtökohtaisesti estää avioliittojen tunnustaminen tilanteissa, joissa alaikäinen on lähetetty ulkomaille solmimaan avioliitto.

4. Onko teillä kommentteja arviomuistion jaksossa 3.3 mainittuihin erityisiin syihin, joiden perusteella tällaisen avioliiton tunnustaminen voisi poikkeustapauksessa olla perusteltua?

Yhdenvertaisuusvaltuutettu yhtyy näkemyksiin, joiden mukaan perusteiden tulee lähteä lapsen oikeuksista ja lapsen etuun liittyvästä harkinnasta. Uskonnollisten tai kulttuuristen perinteiden ei tulisi olla tällainen syy. Tunnustamista hakevien puolisoitten täysi-ikäisyys, molempien halu avioliiton tunnustamiselle ja heidän alaikäisen lapsensa etu voisivat olla erityisiä syitä.

5. Onko arviomuistiossa ja sen taustalla olevassa selvityksessä arvioitu tunnustamissääntelyn ja -käytäntöjen nykytilan sekä eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja riittävän kattavasti?

Ei

Perustelut

Kansallisena ihmiskaupparaporttoijana toimiva yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että pakkoavioliittojen ja ihmiskaupan yhteyttä sekä näissä ilmiöissä ilmenevää vallankäyttöä ja dynamiikkaa tulisi tarkastella vielä tarkemmin.

Muut huomiot

6. Onko teillä muuta lausuttavaa arviomuistiosta tai sen taustalla olevasta selvityksestä?

Pakkoavioliitot kohdistuvat usein haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin ja niihin voi liittyä monenlaista hyväksikäyttöä, väkivaltaa ja kontrollointia. Kansallisena ihmiskaupparaporttoijana toimiva yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä tunnistaa pakkoavioliitto yhdeksi ihmiskaupan muodoksi. Pakkoavioliiton uhrit ovat ihmiskaupan uhreina oikeutettuja erityiseen tukeen ja palveluihin. Kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain (2911/746) 38 a §:n perusteella uhrin auttamistoimiin kuuluu mm. oikeusapu ja oikeudellinen neuvonta sekä turvallinen majoitus.

Ihmiskaupan, kuten pakkoavioliittojenkin, ilmenemismuodot ovat hyvin erilaisia ja tilanne voi vaihdella. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä huomioida, että esimerkiksi ”pakko” voi ilmentyä erilaisissa muodoissa, ja että mahdollisuudet kieltäytyä voivat johtua eri syistä. Valtuutettu pitää tärkeänä arvioida vielä tarkemmin, mitä käsittäisi arviomuistiossa mainittu ”siviilioikeudellisessa menettelyssä hakijan esittämä näyttö siitä, että hänet on pakotettu solmimaan avioliitto”. Fyysisen ja henkisen painostamisen näyttäminen voi olla haastavaa, etenkin tilanteissa, joissa pakottamalla solmittu avioliitto on jatkunut pitkään. Syitä tilanteen jatkumiselle voi olla paljon, ja vallankäyttö sekä pakkoavioliiton dynamiikka on syytä tunnistaa arvioitaessa näitä tilanteita. Pakkoavioliiton uhri on voinut näyttää näennäisen vapaalta, vaikka hänen toimintamahdollisuutensa ovat olleet käytännössä hyvin rajatut.

Valovirta Anni
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto